

LADÁNYI SÁNDOR

„MAGYAR REFORMÁTUS DIÁKOK NYUGAT-EURÓPAI PEREGRINÁCIÓJA A XVII-XVIII. SZÁZADBAN — KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ORVOSI TANULMÁNYOKAT IS FOLYTATÓKRA“

Amikor a reformáció, ezen belül annak helvét (református) irányzata elérkezett és tért hódított a két magyar hazában (a svájci irányzat a XVI. század derekától) — a magyarországi diákok külföldi járása, peregrinációja, amint ez köztudott tény — már több évszázados múltra tekintett vissza. A reformáció csupán a peregrináció irányát, tartalmát és jellegét változtatta meg: Wittenberg, Lipcse, Heidelberg, az Odera menti Frankfurt, Bázeli, Genf, Zürich, Bern, majd a XVII. század második évtizedétől inkább a németalföldi városok (Leiden, Franeker, Utrecht, Groningen, Harderwijk, — Amsterdam, Deventer) egyetemeit és az angliai akadémiákat látogatták a magyar, elsősorban protestáns — a felsoroltak zömét különösen is református — ifjak, hazai tanulmányaik befejezése után. A studensek célja: — ahogyan a későbbi erdélyi református püspök, Geleji Katona István megfogalmazta önéletrajzában: „...a tudomány kincseit bővebben és gazdagabban akarják felhalmozni...”

Az egyetem megválasztásánál döntő jelentősége volt a konfesszionális irányzatnak. A XVI. század végére az ország magyar lakosságának túlnyomó többsége a reformáció helvét (svájci, református) irányzatához csatlakozott. — 1952-ben a megmerevedő lutheránus ortodoxia azokat a diákokat, akik az ún. Formula Concordiae-t nem írták alá, — így a magyar református studenseket is — kizárta Wittenberg egyeteméről, ahol pedig korábban igen nagy számban tanultak. Így a magyaroknak új továbbtanulási helyet kellett keresniük. Erre a németországi egyetemek közül az akkor szintén helvét irányú Heidelberg és az Odera menti Frankfurt egyeteme bizonyult legalkalmasabbnak. A harmincéves háború (1618-1648) azonban jórészt elpusztította a német egyetemeket, különösen a pfalzi Heidelberget, a helvét szellemű reformáció egyik felleget. Odera-Frankfurt pedig ellaposodott, eljelentéktelenedett, ezért elnéptelenedett. Így a magyar református ifjak ismét arra kényszerültek, hogy tovább menjenek, újabb tanulási lehetőségeket kutassanak fel. Erre részben a már régóta látogatott svájci egyetemek kínáltak, de méginkább a kissé távolabbi, de szintén helvét irányú, ekkorra már virágzó (és nem utolsó sorban nagyobb ösztöndíjlehetőségeket, vagy más támogatást nyújtó), némileg olcsóbb hollandiai főiskolák látszottak megfelelőnek. (A szabadságát éppencsak kivívó, vagy azt biztosítani igyekvő, függetlenségét elismertetni és garantáltatni akaró Hollandia egymás után alapította egyetemeit: Leiden, 1575., Franeker, 1585., Groningen, 1614., Utrecht 1636., Harderwijk 1648-ban lett akadémia, de találunk magyarokat az amsterdami és deventeri athenaeumban is.) A magyar peregrinusok Németalföldre irányításában jelentős szerepe lehetett Abraham Scultetus (1566-1624) volt heidelbergi professzornak és udvari prédikátornak, aki maga is Hollandiába menekült 1622-ben, elfogadva az emdeni egyház-közösség meghívását, valamint Szenci Molnár Albertnek, aki már korábban is járt Hollandiában, és ott jó benyomásokat szerzett. — Németalföldre legnagyobb részt reformá-

tusok mentek, de voltak közöttük unitáriusok (antitrinitáriusok) is, akik a hollandiai remonstránsok rokonszenvét nyerték meg mind maguk, mind egyházuk számára.

Ahhoz azonban, hogy a nyugat-európai egyetemeken ifjaink meg tudják állni helyüket, együtt tudjanak haladni más országok kedvezőbb körülmények között felnőtt fiaival, — alapos előképzettségre volt szükség. A magyar protestáns kollégiumok (= itt csak a reformátusok közül említsünk néhányat: — Sárospatak, Debrecen, Pápa, Kecskemét, Gyulafehérvár-Nagyenyed, Marosvásárhely, Kolozsvár, stb. — de a más felekezetű tanintézetek hasonlóképpen =) igen alapos képzést tudtak nyújtani. Helytálló az a megállapítás, hogy „az oktatásnak magas színvonalat kellett ott elérnie, ahonnet sűrűn látogatták a külföldi egyetemeket, ... ott bizonyosra vehetjük, hogy magasabb képzettséget nyújtó iskolák” voltak. (Békefi Remig: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Bp. 1906. 49.) A külföldi akadémiákon a magyar ifjak kezdetben elsősorban a teológia iránt érdeklődtek; azt tanulták a legtöbben, ezért küldték őket a gyülekezetek, a patrónusok és erre motiválta őket saját vágyuk is: teológiai magasan kvalifikált papokra és tanárookra volt leginkább szüksége a sokoldalról fenyegetett református egyháznak és magyar hazának. (Tulajdonképpen ez az én szűkebb érdeklődési területem a peregrináció-kutatás keretében: annak teológiai jellege: kik jártak kint, hol jártak, mit tanultak, mit hoztak haza, mit tudtak itthon hasznosítani, megvalósítani, általuk, rajtuk keresztül milyen hatások érték a magyar református teológiát és egyházat. — Tehát egyáltalán nem vagyok orvostörténész — és távolról sem szeretnék a rendelkezésemre álló e rövid idő alatt: az orvoslás és teológia, a testi és lelki bajok „kezelése” korántsincs ellentétben egymással. A legjobb példát erre talán Pápai Páriz Ferenc tevékenysége nyújtja.) A teológiai érdeklődés kezdeti túlsúlya mellett már a XVI. század végén, méginkább a XVII. századtól — a növekvő szükségletnek megfelelően — a „világi tudományok” is tért nyernek a képzésben, sőt mindinkább rájuk tolódik a hangsúly. Bethlen Gábor (1580-1629) erdélyi fejedelem alumnusának, Bojti Veres Gáspárnak Gyulafehérvárról 1618. január 28-án a következőket írja: „...téged arra intünk, hogy ha elmédben továbbtanulásodat forgatod, és magasabb fokú tanulmányokkal kívánsz foglalkozni, négy évre vállaljuk annak költségeit. Azt akarjuk, hogy Heidelbergből, egy, vagy fél évre Paduába menj, és innen Parisba utazván, ott fél évig maradj, s végül onnan kijövén, tanulmányutadról hozzánk visszatérj. Meghagyjuk, hogy eziránti hajlandóságodról minket mihamarabb tudósíts. Hogy ezzel kapcsolatos elgondolásunkat megértse, azt akarjuk neked tanácsolni, hogy ne csak a teológiai, hanem a filozófiai tanulmányaidat is szorgalmasan alapozd meg, hogy ha majd hozzánk visszatérsz, mind Isten egyházában, mind világi ügyekben, és a külpolitikában is bármiben kívánjuk, munkásságodnak hasznát vehessük, s néped és hazád számára hasznosnak találtsd...” (az én kiemelésem: L.S.).

A magyar peregrinusok igen derekasan kivették részüket az akadémiai disputálásokban. Többen közülük tudományos habilitációt is nyertek. Franekerben pl. 1659 és 1775 között 17-en szereztek tudományos fokozatot: 5-en teológiai doktorátust, 1 magister artium grádust, 1 filozófiai doktorátust, 10-en pedig orvosi oklevéllel tértek haza. (A *dissertatio inauguralis*-ok teljes feldolgozása bizonyára több érdekességet és meglepetést is tartogat még, sőt a *disputatio*k áttekintése a képet még színeesebbé, árnyaltabbá teheti: kik azok, akik csak „beleköstoltak” az orvostudományba és milyen témával próbálkoztak, de végülis nem szereztek orvosi képesítést.) — Saját, be nem fejezett, mással össze nem vetett, tehát korántsem teljes és végleges eredményeim szerint:

Groningenben 1660-1667 között négyen disszertáltak, ebből 1 teológus, 2 *medikus*, 1 filozófus;

Leidenben 1664-1779 között huszonegyen, ebből 4 teológiai, 14 orvosi és 3 filozófiai doktorátus,

a kis Harderwijkben 1651-1667 között tizenketten (az első Apáczai Csere János), 3 teológus, 6 orvos, 1 filozófus és 2 jogász szerzett doktori fokozatot,

Utrechtben 1653-1782 között harmincnégyen, 4 teológiai, 4 filozófiai, 21 orvosi, 2 fizikai-kémiai (ezek is lényegében besorolhatóak az orvosiak közé) és 1 matematikai. Ezek között találjuk Weszprémi István 1756. július 15-én megvédett „*Observationes medicas*” című „*dissertatio inauguralis sistens*”-ét, de roppant érdekes értekezés lehet 1758-ból pl. Dombi Sámuelé is „*De vino Tokaiensi*” — „*physico-chemico-medica*” megjelöléssel.) — Az orvosi tanulmányokat folytatók számának megnövekedése — főként azoké, akik nem főszakként, hanem valami mellett folytattak még ilyent is — a XVII. század közepétől figyelhető meg. Diákjaink körében igen népszerűvé, mondhatnánk „divattá” lett több-ke-

vesebb ismereteket is szerezni külföldi tanulmányaik során. Ezt természetesen a hazai szükséglet is motiválta. Így aztán az orvosi disszertációk a doktori fokozatot nyertek között mindenütt kimagaslanak.

Természetesen nem csupán a hollandiai egyetemeken szereztek fiaink tudományos fokozatot (s nem is mindenki jutott el a doktorálásig), némelyek azonban többet is összegyűjtöttek abból. Ilyen sokoldalú kiválóság *Pápai Páriz Ferenc*, aki valóban igyekezett minél többet látni, tapasztalni, tanulni, tudni. Csaknem az egész Németországot bejárta. Drezda, Hanau, Frankfurt, Lipcse, Marburg, Heidelberg útjának főbb állomásai. Mindenütt múzeumokat, könyvtárakat, történelmi emlékeket keres fel. Marburgban, az egyetemen már orvosi előadásokat hallgat. Heidelbergben bölcsészeti doktorátust szerez, és felajánlják neki a bölcséleti tanszéket, amit azonban ő nem fogad el. A könyvtárban viszont lemásolja Bethlen Gábor és David Paraeus professzor levelezését, amelyet később egyháztörténeti munkájához csatol. 1673-tól már Bázelen van, ahol főként orvosi tanulmányokat folytat. Elsősorban Glaserius és Bauhinus professzorok vannak rá nagy hatással. 1674. október 20-án orvosdoktorrá avatják, s egyben az orvosi kar ülnökévé is választják. Igazi, mély, őszinte barátság fűzte mesteréhez, Johannes Henricus Glaseriushoz, akitől a szűkebb értelemben vett „szakmán” kívül a legtöbbet tanulta: hogy *lelki nyugalmát, életében a békét a közösség szolgálatában találja meg*, vagyis komolyan venni János evangélista tételét: „...ne szóval szeressünk, se nyelvvel, hanem cselekedettel és valósággal...” (János ap. I. levele 3:18.) Ez a bibliai vers annyira megérintette, hogy élete „jelmondata”, „vezérigéje” lett; visszatérve Erdélybe, az ott kiadott könyveinek címlapján szinte kivétel nélkül ott áll e két szó: „*cselekedettel és valósággal*”. — Érdemes volna ezt korunknak is megszívlelni!